

Єфименко Т. М.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Стаття присвячена явищу граматичної інтерференції в навчанні іноземної мови. Обґрунтовується доцільність використання діалінгвального аналізу й інших методичних прийомів для нейтралізації порушень граматичних норм іноземної мови під дією рідної мови. Підкреслюється велике значення міжмовного зіставлення в поясненні нового матеріалу. Пропонується застосування граматичних трансформацій, спрямованих на адекватну передачу змісту оригіналу з урахуванням норм мови перекладу. У статті аналізуються теоретичні засади дослідження інтерференції, з'ясовується сутність поняття «інтерференція».

Ключові слова: інтерференція, трансформація, мовна система, категорія, діалінгвальний аналіз, граматична диференційна ознака.

Постановка проблеми. Процеси, спрямовані на інтеграцію та співробітництво держав світу, що потребують ефективного міжкультурного спілкування, є невід'ємним атрибутом сучасної людини й вимагають володіння на високому рівні не лише рідною, але й іноземними мовами, що є складовою частиною професіоналізму особи і її соціального статусу. Процес навчання розгортається в умовах штучного білінгвізму, для якого характерне співіснування двох мовних систем і їх використання з певною комунікативною метою. Незалежно від специфіки тієї чи іншої дидактичної ситуації, на досліджувану іноземну мову (далі – ІМ) постійно впливає рідна мова (далі – РМ), яка є невід'ємною частиною свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжмовна інтерференція неодноразово була об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Зокрема, ця проблематика є колом наукових інтересів таких учених, як А. Капуш, А. Д'ячков, В. Комісарова, Е. Мегісте, Б. Куделько, Й. Хольц-Ментері, О. Шаблій, Т. Кияк. Першими вітчизняними лінгвістами, які звернули увагу на граматичну інтерференцію, були В. Богородицький і Л. Щерба. Систематичне вивчення граматичної інтерференції у вітчизняному мовознавстві почалося на початку 60-х років із робіт В. Розенцвейга та Л. Умана, згодом – А. Карлинського, Л. Ковиліної, Н. Невмержицького, В. Комісарова.

Постановка завдання. Урахування інтерференції під час вивчення іноземної мови дозволяє попередити помилки та зменшити їх кількість, полегшити процес навчання й ідентифікувати його, уникнути різних проблем, пов'язаних із гра-

матичною інтерференцією; сприяє більш ефективному розвитку вторинної мовної компетенції, зменшує навчальний час на оволодіння новим матеріалом і дозволяє ефективніше розвивати самоконтроль і попередити виникнення інтерферентних явищ у студентів.

Виклад основного матеріалу. Під час перекладу (усного чи письмового) відбувається проникнення норм однієї мовної системи в межі іншої, як визначив У. Вайнрах у своїй роботі «Одномовність і багатомовність» [12]. Це явище отримало назву «інтерференція». У мовознавстві проблема інтерференції зазвичай розглядається в рамках мовних контактів, під поняттям інтерференції розуміємо порушення білінгвом (людиною, яка володіє двома мовами) норм і правил двох контактуючих мов.

Вплив РМ неоднозначно й далеко не завжди проявляється систематично, але досить часто проковує негативний ефект у результаті неусвідомленого стихійного перенесення лінгвістичного досвіду, унаслідок якого відбуваються відхилення від норм іноземних мов під дією РМ (або іншої мови), тобто інтерференція [1, с. 89], яка може реалізовуватися на всіх рівнях мовної системи, але саме граматична інтерференція спричиняє найбільшу кількість помилок, оскільки взаємодіючі сукупності не завжди рівнозначних граматичних ознак і категорій досить складні й ускладнюють породження висловлювання на ІМ. Характер інтерференції й ступінь її інтенсивності зумовлені різними факторами, зокрема конкретними обставинами мовних контактів, структурою мов, віком студентів.

Не акцентуючи увагу на приватних особливостях міжмовних відносин, дослідники виділяють два основних аспекти граматичної інтерференції: взаємодія систем контактуючих мов і руйнування окремих граматичних моделей [9, с. 12]. Численні труднощі в засвоєнні граматики іноземних мов зумовлені різним внутрішнім розділенням і функціонуванням категорій, присутніх в обох мовах. Іншими словами, відбувається порушення норм іноземних мов унаслідок неусвідомленого перенесення граматичних навичок і мовленнєвих умінь, сформованих рідною мовною системою.

Причини граматичної інтерференції різноманітні. Багато науковців мають індивідуальні погляди із цього приводу. Наприклад, С. Сорокіна бачить причину граматичної інтерференції в тому, що сформовані на рідній мові динамічні стереотипи граматичних форм і конструкцій, особливо ті, які відрізняються від відповідних в іноземній мові, стають відсталими, важко змінюються, тому під час оволодіння другою мовою вони чинять значну протидію й знову утворюються за іншомовними стереотипами [13]. Ю. Жлуктенко причиною граматичної інтерференції називає «отождоження слів, морфем і граматичних моделей обох мов» [5]. У роботі «Лінгвістичні аспекти двомовності» він дає таку типологію граматичної інтерференції:

1) зміна граматичних відношень в одній мові за аналогією з тими відношеннями, які є в іншій:

а) перенесення граматичних відношень із мови А в мову Б або навпаки;

б) усунення граматичних відношень, що існують в одній мові, з огляду на їхню відсутність в іншій;

2) зміна граматичної функції слова чи морфеми однієї мови за зразком іншої;

3) розширення чи звуження використання граматичної форми, моделі чи одиниці цієї мови; під впливом уживання ототожнюються явища іншої мови [5].

Іноді, говорячи про граматичну інтерференцію, дослідники виділяють два її підтипи – синтаксичний і морфологічний. Розмежувати ці підтипи дуже важко, а іноді й неможливо, тому в практичній частині нашого дослідження ми будемо користуватися терміном «граматична інтерференція», не поділяючи її на морфологічний і синтаксичний підтипи. Але для того, щоб дати більш повний опис граматичної інтерференції, наведемо детальну характеристику кожного з її підтипів. Морфологічна інтерференція проявляється на рівні морфем і частин мови. М. Д'ячков

визначив морфологічну інтерференцію як «запозичення з однієї мови в іншу системи афіксів і їх парадигм» [4].

В основі інтерференції на рівні частин мови лежать передусім категоріальні відмінності й інші особливості частин мови різних мов. Т. Корнева говорить, що відмінності ці виявляються під час зіставлення будь-яких частин мови (розбіжність роду іменників, форм дієслів, наявність або відсутність артиклів). Автор зазначає, «що для подолання граматичної інтерференції необхідно виявити подібності й відмінності та встановити міжмовні еквіваленти для успішного їх засвоєння». Т. Шишкіна, яка вивчала граматичну інтерференцію в письмовому перекладі (на матеріалі російської й англійської мов), виділяє такі причини виникнення інтерференційних помилок у галузі граматичних категорій:

1) недостатньо глибоке проникнення комуніканта в контекст переданої інформації;

2) хибне ототожнення граматичних категорій, що є в обох мовах;

3) формальне використання прямих граматичних відповідностей у перекладі [14].

У ході навчання іноземних мов інтерференція виникає дуже часто, і викладачеві необхідно керуватися закономірностями актуалізації лінгвістичних систем у свідомості студентів. Шлях до подолання інтерферуючого впливу РМ лежить через глибоке усвідомлення всіх особливостей рідної й досліджуваної мови в порівняльному плані. Аналіз мовних фактів проводиться з таких позицій:

1) план вираження (інвентар мовних елементів для актуалізації того чи іншого граматичного значення);

2) план змісту (відсутність граматичної категорії чи форми в одній із мов через відмінності в їхній семантиці);

3) план функціонування (одиниці з тотожним значенням не завжди однакові).

В основі граматичної інтерференції, як правило, лежать відмінності в плані вираження, коли присутні в обох мовах значення передаються різними лінгвістичними засобами. Однак семантика мовних одиниць і їх функціонування ще більше провокують порушення норм іноземних мов (порядок слів, узгодження часів, специфічні значення дієслівних форм й ін.) [11].

Робота з попередження інтерференції будуватиметься на принципах свідомості й активності, мовної спрямованості навчання, обліку значення РМ, тобто вивчення іноземних мов ґрунтується на теоретичних відомостях, які розкривають особли-

вості функціонування досліджуваного явища в компаративному плані. При цьому забезпечується постійна наявність усної практики для активізації знань і вмінь із метою вирішення комунікативних завдань [11].

Прогнозування інтерференції так чи інакше пов'язане зі смисловим аспектом, що зумовлює суміжні й специфічні граматичні явища. Сенс як розумова категорія, що містить у собі елементи зовнішньої дійсності й свідомості людини, має психологічну природу й виражається в лінгвістичних значеннях – способах ментального відображення реальності носіями мови [6, с. 217]. Граматичні категорії характеризуються високим ступенем абстракції, проте вони містять у собі ще більш складні сутності – понятійні категорії, які не пов'язані з конкретними мовами і є міжмовними універсалами. Вивчення граматичного матеріалу передбачає виявлення загальних властивостей мов, тому що саме понятійні компоненти значень (концепти) є умовою міжмовної типологічної співвіднесеності. Лінгвістичні універсали передаються різними способами залежно від специфіки конкретної мовної структури у вигляді певної системи значень. Цей факт детермінує необхідність оптимальної дидактичної роботи над семантико-функціональними граматичними категоріями іноземних мов.

Як відомо, вивчення іноземних мов відбувається не за допомогою механічного засвоєння специфічних граматичних елементів, а по лінії корекції вже наявного лінгвістичного досвіду; студенти звертаються до системи РМ, до тих граматичних категорій, за допомогою яких об'єктивна дійсність переломлюється у свідомості. Кожна одиниця іноземної мови ніби потрапляє в уже готовий «осередок» значущого й зручно розміщується там унаслідок фундаментальної спільності важливих знакових систем різних мов світу [3, с. 122]. Мовні універсали дуже важливі у справі нейтралізації інтерференції й загалом стосуються саме граматичної будови мови, оскільки визначають межі доцільного контрастивно-типологічного аналізу явищ РМ й ІМ. Крім того, мовні універсали можуть стати базою для більш глибокого усвідомлення особливостей функціонування контактуючих граматичних систем на основі диференціації мовних фактів.

Характеристики граматичної системи своєрідні й неповторні в кожній мові, а лінгвістичні структури РМ надзвичайно стабільні в мисленні людини, тому що формуються вже в ранньому віці, піддаючись впливові іншомовних елементів

значно пізніше. Для прогнозування інтерференції велике значення мають правила встановлення регулярних контактів міжмовної кореспонденції, тобто виявлення одиниць РМ і мов, які збігаються (схожі) хоча б за одним параметром [10, с. 354]. Диференційований підхід трактує міжмовну кореспонденцію як відношення бінарної відповідності між контактуючими мовами, яка встановлюється на всіх рівнях лінгвістичної системи. Окремими випадками міжмовної кореспонденції є встановлення тотожності (ідентичності в усіх ситуаціях) і відношення подібності (ідентичності в певній ситуації). Відношення подібності впливає тільки з тотожності форми (ізоморфізму), тотожності значення (еквівалентності) або тотожності як форми, так і значення (конгруентності).

Кореспондуючі елементи – це одиниці, які мають повну або часткову взаємозамінність у промові обома мовами [7, с. 93]. Повна заміна передбачає відсутність змішування мовних елементів, а часткова – його наявність, тому тільки ізоморфні кореспондуючі елементи (а не еквівалентні) спричиняють інтерференцію.

У якості основних способів уникнення граматичної інтерференції в сучасній методиці навчання іноземних мов використовується діалінгвальний аналіз і системно-структурне міжмовне зіставлення на основі диференційних ознак.

Діалінгвальний аналіз являє собою багату ступеневу дослідницьку процедуру. На першому етапі здійснюється роздільний опис систем контактуючих мов із єдиних теоретичних і методологічних позицій. При цьому слід урахувати, що двомовний опис – це щось більше, ніж механічна сума лінгвістичних фактів, оскільки він спрямований на те, щоб співвіднести й прирівняти одиниці цих мов. На другому етапі проводиться порівняльний аналіз розглянутих систем, підсистем або моделей із метою визначення подібностей і відмінностей. Третя стадія націлена на здійснення лінгвістичного моделювання інтерференції, тобто на опис варіантів потенційної інтерференції шляхом встановлення бінарних відносин між окремими одиницями і правилами їх функціонування в обох мовних системах на основі універсальних законів перенесення навичок і міжмовної ідентифікації.

Окрім діалінгвального аналізу, у вивченні інтерференції може знайти своє безпосереднє застосування метод порівняльного аналізу, який складається з трьох послідовних кроків:

– структурний опис мовних елементів з урахуванням форм, значення й дистрибуції;

– класифікація граматичних явищ;
– порівняння відповідних структур окремо [8, с. 38–40].

Застосування цього наукового методу дозволяє виділити загальне й особливе в лінгвістичних явищах, установити формальні граматичні ознаки для виокремлення функціонально-структурних компонентів у рамках контактуючих мов із тією чи іншою дидактичною метою. У результаті виявляються не тільки загальні компоненти лінгвістичних систем (мовні універсалії), але й властиві певній мові специфічні й унікальні елементи. Найбільш перспективним є зіставлення через опис диференціальних ознак, що лежать в основі розподілу компонентів значень між граматичними формами РМ і ІМ [12, с. 71].

Таким чином, у ролі співвідносної системи виступає сукупність диференційних ознак, що детермінують структурні розбіжності між ІМ і РМ, які зводяться до трьох типів інтерферентних явищ:

- недодиференціація: нерозрізнення диференціальної ознаки в ІМ через його відсутність у РМ;
- зверхдиференціація: необґрунтоване перенесення диференціальної ознаки з РМ в ІМ;
- реінтерпретація мовних фактів: неадекватна заміна суміжних диференціальних ознак РМ і ІМ (рід іменників, керування дієслів і ін.).

Порівняльний аналіз на основі диференційних ознак є цінним джерелом інформації про граматичні явища в найбільш схильних до інтерференції внаслідок відмінності форми, значення й уживання структурах [2, с. 174]. Крім того, установлюється рівень складності їх засвоєння, визначаються потенційні напрямки порушень мовних норм і раціональні форми запобігання помилкам (їх виправлення), що сприяє реалізації позитивного переносу (трансференції) – сприятливому впливу одного лінгвістичного матеріалу на інший, коли рівень якості оволодіння ІМ значно підвищується [11].

Доцільність органічної інтеграції порівняльного методу в процес вивчення іноземних мов для

подолання інтерференції й усебічного використання позитивного перенесення підтверджують такі фактори:

- нерозривний зв'язок між мовою, дійсністю й свідомістю, що знаходить відображення у формуванні мовної картини світу;
- наявність навичок і вмінь мовно-розумової діяльності на РМ до початку оволодіння ІМ;
- наявність мовних компонентів, властивих лінгвістичним системам більшості мов світу (мовних універсалій): твердження, заперечення, суб'єкт, об'єкт, адресат, атрибуція, кількість, одиничність/множинність і ін., що створює особливий вид знань, які, будучи одного разу набуті, сприяють оптимальному засвоєнню іншої мови [11].

Відомості діалінгвального й порівняльного аналізу лежать в основі різноманітних методичних прийомів, спрямованих на закріплення граматичних навичок:

- міжмовні зіставлення на лексичному матеріалі (сполучуваність слів, значення лексичних одиниць);
- міжмовні контрастуючі вправи;
- переклад;
- додатковий коментар під час пояснення матеріалу, потенційно здатного викликати інтерференцію;
- ретельний аналіз помилок.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив дійти висновку, що навчання іноземної мови доцільно будувати на свідомо-когнітивній основі з урахуванням ролі лінгвістичних універсалій, відносин міжмовної кореспонденції, а також із застосуванням методів діалінгвального й системно-структурного порівняльного аналізу диференціальних ознак РМ і ІМ. Раціональне інтегрування в процес навчання результатів вищезгаданих методів дослідження може стати основою для розроблення системи граматичних вправ, спрямованих на подальшу свідому диференціацію подібних міжмовних феноменів і подолання інтерферуючого впливу з боку граматичної системи РМ.

Список літератури:

1. Баранникова Л. Сущность интерференции и специфика ее проявления. Проблемы двуязычия и многоязычия. Москва, 1972. С. 87–98.
2. Вафеев Р. Сопоставительное изучение языков и учет особенностей русского языка при обучении татарскому русскоязычных. Проблемы педагогической инноватики. Тобольск, 2005. С. 172–184.
3. Вертоградская Э. Раскрытие семантики иноязычных грамматических форм. Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком. Москва, 1999. С. 118–125.
4. Дьячков М. Проблемы двуязычия (многоязычия). Москва, 1992. 102 с.
5. Жлуктенко Ю. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев, 1974. 164 с.
6. Залевская А. Введение в психолингвистику. Москва, 2001. 382 с.
7. Карлинский А. Основы теоретического взаимодействия языков. Алма-Ата, 1990. 180 с.

8. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур. Контрастивная лингвистика. Москва, 1989. С. 32–63.
9. Невмержицкий И. Грамматическая интерференция в условиях искусственного билингвизма: автореф. дисс. канд. филол. наук: Киев, 1987. 28 с.
10. Никитин М. Курс лингвистической семантики. СПб.: Научный центр проблем диалога, 1996. 760 с.
11. Перелигін А. Засоби нейтралізації граматичної інтерференції. Вчені записки Орловського державного університету. Серія «Гуманітарні та соціальні науки». 2012. Вип. 4(48). С. 237–240.
12. Розенцвейг В., Уман Л. К проблеме грамматической интерференции. Проблемы структурной лингвистики. Москва, 1962. С. 60–75.
13. Сорокина С. Пути предупреждения и преодоления грамматической интерференции синтаксических подтипов в немецкой речи студентов I курса языковых факультетов: автореф. дисс. канд. пед. наук: Москва, 1971. 26 с.
14. Шишкина Т. Русский «акцент» в письменном переводе (морфологический уровень): автореф. дисс. канд. филол. наук: Москва, 1996. 27 с.

СПОСОБЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Статья посвящена явлению грамматической интерференции при обучении иностранному языку. Обосновывается целесообразность использования диалингвального анализа и других методических приемов для нейтрализации нарушений грамматических норм иностранного языка под действием родного языка. Подчеркивается большое значение межъязыкового сопоставления при объяснении нового материала. Предлагается применение грамматических трансформаций, направленных на адекватную передачу содержания оригинала с учетом норм языка перевода. В статье анализируются теоретические основы исследования интерференции, выясняется сущность понятия «интерференция».

Ключевые слова: интерференция, трансформация, языковая система, категория, диалингвальный анализ, грамматический дифференциальный признак.

THE METHODS OF SUBMISSION OF THE GRAMMATICAL INTERFERENCE

The article is devoted to the phenomenon of grammatical interference in the studying of a foreign language. The expediency of usage of dial-up analysis and other methodical techniques for neutralization of violations of grammatical norms of a foreign language under the influence of the mother tongue is substantiated. Emphasizes the importance of the interlinguistic comparison when explaining new material. It is proposed to use grammatical transformations, aimed at adequately conveying the content of the original, taking into account the norms of the language of translation. The article analyzes the theoretical principles of interference research, clarifies the essence of the concept of interference.

Key words: interference, transformation, language system, category, dialing analysis, grammatical differential sign.